

<https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-39-13>

УДК 342.1:340.12

В. В. МОМОТ

аспірант юридичного факультету

E-mail: momot@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-5296-2513>

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Харків, 61022, майдан Свободи, 4

КОНСТИТУЦІЙНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ: СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

АНОТАЦІЯ. *Вступ.* Проблематика правосуб'єктності в конституційному праві є важливою складовою сучасної правової теорії та практики, особливо в умовах демократичних трансформацій. Визначення ролі суб'єкта конституційного права та його взаємодія з іншими учасниками правової системи має ключове значення для забезпечення стабільності правопорядку та ефективності публічного управління. Однак, незважаючи на значну кількість досліджень, питання глибинної природи правосуб'єктності та її місця в публічному праві потребує подальшого осмислення.

Короткий зміст основних результатів дослідження. У статті здійснено теоретико-правовий аналіз концепції правосуб'єктності в конституційному праві. Розглянуто природу правосуб'єктності як інституційного феномену, здатного відображати роль особи або інституції в публічних правовідносинах на основі конституційних норм. Автор наголошує на трьох основних характеристиках правосуб'єктності: правоздатності, дієздатності та деліктоздатності, розкриваючи їх функціональне значення у механізмі організації та здійснення публічної влади. Особливу увагу приділено авторському визначенню суб'єкта конституційного права, як активного учасника публічних правовідносин, наділеного правоздатністю, дієздатністю та деліктоздатністю. Визначено значення правосуб'єктності як складової частини демократичного процесу, здатної забезпечувати легітимність публічної влади.

Висновок. Висвітлено, що концепція правосуб'єктності повинна бути розширена через включення елементів етичної відповідальності та соціальної легітимації. Окреслено необхідність подальшого розвитку цієї категорії на основі міждисциплінарного підходу, який поєднує правову теорію, соціологію, філософію права та компаративістику. Це дозволить сформувати узгоджену та ефективну модель правосуб'єктності, яка відповідає вимогам сучасної демократичної правової держави.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: суб'єкт конституційного права, правосуб'єктність, правоздатність, дієздатність, конституційний лад, публічна влада.

Як цитувати: Момот В. В. Конституційна правосуб'єктність: сучасне розуміння та теоретичні засади *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Право»*. 2025. Вип. 39. С. 143-152. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-39-13>

In cites: V.V. Momot (2025) Constitutional legal personality: modern understanding and theoretical principles. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series "Law"*, (39), P. 143-152 <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-39-13> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. Проблематика суб'єктів конституційного права є однією з найважливіших у теорії конституціоналізму, адже саме через призму суб'єктності реалізується функціонування механізму публічної влади, визначаються межі та форми участі осіб й інституцій у політичному та правовому житті суспільства.

Як свідчить досвід конституційного будівництва, ефективне формування правової держави вимагає чіткого визначення юридичної природи суб'єктів конституційного права, їхньої правосуб'єктності, ролі в конституційних правовідносинах. Попри значну кількість публікацій, присвячених аналізу право-

суб'єктності в галузі загальної теорії права, у сфері конституційного права це поняття продовжує залишатися предметом наукових дискусій. Зокрема, у вітчизняній правничій доктрині спостерігаються розбіжності щодо критеріїв класифікації суб'єктів (за функціональним призначенням чи за формою організаційно-правового статусу), обсягу їхньої правоздатності та дієздатності (загальна чи спеціальна правосуб'єктність), а також визнання певних учасників політико-правових процесів як повноцінних суб'єктів конституційного права (наприклад, територіальні громади, громадські об'єднання, органи місцевого самоврядування).

У порівнянні із зарубіжною доктриною, українська конституційно-правова наука менш системно підходить до розмежування рівнів суб'єктності (інституційний, персоніфікований, колективний), а також рідше залучає міждисциплінарні підходи до аналізу. У працях представників американської та європейської правових шкіл натомість акцентується увага на інтегративному підході, який поєднує правовий, політичний та соціологічний виміри правосуб'єктності. Це відкриває можливість для поглибленого теоретичного осмислення природи суб'єктів конституційного права в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду.

Стан опрацювання проблеми. У вітчизняній юриспруденції до питання про систему суб'єктів конституційного права та конституційної правосуб'єктності звертались у своїх дослідженнях такі вчені, як З. Гладун, В. Гуральник, В. Журавський, В. Кодавбович, В. Копейчиков, І. Костюк, В. Кравченко, В. Кравчук, В. Мелашенко, А. Мхітарян, В. Погорілко, О. Скрипнюк, О. Совгіря, Ю. Тодика, В. Федоренко, О. Фрицький, С. Халюк, Ю. Шемшученко, Н. Шукліна та інші. Втім у переважній більшості випадків йшлося, фактично, про екстраполяцію розробок загальнотеоретичної юриспруденції (зокрема, щодо поняття та структури правосуб'єктності) на статус конкретних суб'єктів конституційного права. Водночас поза межами уваги залишалась юридична природа конституційно-правової відповідальності, її ознаки та галузева специфіка.

Виходячи з наведеного вище, мета даного дослідження полягає у тому, щоб з'ясувати юридичну природу суб'єктів конституційного права, окреслити їх фундаментальні ознаки, розкрити зміст конституційної правосуб'єктності як складної юридичної категорії, тісно пов'язаної з принципами народного суверенітету, правової держави та верховенства права.

Методологія дослідження. Методологія дослідження базується на використанні аналітичного, порівняльно-правового, історико-правового методів та методу системного аналізу. Аналітичний метод застосовувався для теоретичного розкриття понять правосуб'єктності, порівняльно-правовий — для аналізу міжнародного досвіду, історико-правовий — для дослідження етапів розвитку інституту в Україні, а метод системного аналізу — для вивчення взаємозв'язку правосуб'єктності з іншими конституційними категоріями. Ці методи забезпечили комплексний підхід до дослідження правосуб'єктності в українському праві.

Виклад основного матеріалу. У загальнотеоретичному контексті правосуб'єктність визначається як здатність суб'єкта бути учасником правовідносин, носієм суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. У межах конституційного права це поняття набуває специфічного змісту, що обумовлено особливостями предмета конституційного регулювання — функціонуванням системи публічної влади, забезпеченням основоположних прав і свобод, організацією державної влади та демократичних процесів.

Правосуб'єктність є одним із найфундаментальніших і водночас найскладніших понять у праві. По суті, правосуб'єктність — це те, завдяки чому суб'єкти права можуть набувати прав та обов'язків. Іншими словами, це те, що дозволяє тим чи іншим суб'єктам проявляти себе у правовому полі, виявляти свою активність у правових відносинах. Поняття правосуб'єктності визначає, хто теоретично може бути суб'єктом юридичних прав та зобов'язань згідно із законом. Таким чином, поняття правосуб'єктності є широким та всеохоплюючим, впливаючи на сприйняття багатьох галузей права. Перш за все, правосуб'єктність фундаментально впливає на теоретичну юридичну науку, але, що ще важливіше, вона впливає на різні галузі конкретного права. З індійської точки зору, розуміння правосуб'єктності та її наслідків має велику специфічність. Індійське право визначає різні категорії суб'єктів права, включаючи людину та юридичну особу, які можуть мати різні форми, такі як корпорації, трасти, неурядові організації та деякі нелюдські юридичні особи, такі як храми та ідоли. Індійська правова система, яка значною мірою базується на загальному праві та практиці корінних народів, приховує багато таємниць і відкриває численні можливості для аналізу того, як визначається та надається правосуб'єктність, а також що відбувається після цього.

У даному зв'язку правосуб'єктність у конституційному праві виходить за межі індивідуальної правової здатності та охоплює інституційну, політико-правову та соціальну площину.

На нашу думку, конституційна правосуб'єктність становить складну юридичну категорію, яка виступає невід'ємною властивістю суб'єкта конституційного права і виражає його здатність бути носієм конституційних прав та обов'язків, а також брати участь у формуванні та реалізації конституційного правопорядку. Ця категорія має не лише сучасний прикладний вимір, а й глибоке історико-

теоретичне підґрунтя, що дає змогу простежити еволюцію розуміння суб'єкта у праві, зокрема в публічному праві.

Ідея правосуб'єктності виникла ще в римському праві, де ключове значення мала правоздатність як здатність особи бути носієм суб'єктивних прав. У середньовічному праві розуміння суб'єкта поступово набуває соціального й інституційного забарвлення. Згодом, у період формування буржуазного конституціоналізму, акцент зміщується на природні права людини, що зумовлює виникнення концепції правосуб'єктності як властивості індивіда бути учасником конституційно-правових відносин у межах правового порядку, визначеного Конституцією. Вже в цей період правосуб'єктність починає трактуватися як не лише особиста якість, а й юридично закріплений статус особи у структурі державної влади. Вплив економічних, соціальних, політичних і правових трансформацій стимулює еволюцію поняття правової суб'єктності. Вивчення цих змін дозволяє краще зрозуміти правову природу суб'єкта, виявлення структури, ознак та складових елементів правосуб'єктності [1, с. 45-47].

Цілком слушною є позиція В. Федоренка, який наголошує, що у сфері конституційного права правосуб'єктність є особливим публічно-правовим статусом, що формується безпосередньо на підставі конституційних норм і виражає здатність особи чи інституції брати участь у здійсненні публічної влади, реалізації прав і свобод, конституційного контролю та державного управління [2, с. 84]. На думку О.В. Щербанюк, правосуб'єктність, будучи юридичною передумовою реалізації народного суверенітету, є формою опосередкування суспільної волі через організаційно оформлену компетентність органів публічної влади, що втілює довіру суспільства до держави як правової структури [3, с. 102-103]. Питання правосуб'єктності досліджувалося і в межах загальної теорії права. В. Січевлюк пропонує глибоке теоретичне осмислення поняття правосуб'єктності в межах загальної теорії права [1, с. 307-308]. Він визначає правосуб'єктність як фрагмент об'єктивного права, що став атрибутом соціального суб'єкта. Це означає, що правосуб'єктність є не лише юридичною конструкцією, але й відображенням соціальної природи особи, а також розглядає правосуб'єктність як динамічну категорію, що еволюціонує разом із розвитком права та суспільства, і вимагає постійного теоретичного осмислення та оновлення понятійного апарату. Концепція колективної правосуб'єктності, як здатності суб'єктів реалізовувати не лише індивідуальні,

а й спільні права в межах публічного права, знаходить своє обґрунтування в підходах М. Савчина. У межах ідеї соціетального конституціоналізму він наголошує на ролі громадянського суспільства у формуванні публічної влади на засадах субсидіарності та самоорганізації, що підкреслює значущість колективної правосуб'єктності в умовах демократичного правопорядку [4, с. 120].

Поняття конституційної ідентичності постає як складне і багатовимірне явище, що охоплює сукупність основоположних принципів, цінностей та нормативних орієнтирів, які формують правову самобутність певного національного конституційного ладу. У дослідженні М. Розенфельда конституційна ідентичність трактується як теоретично контроверсійне явище, що не має усталеного універсального визначення, а отже, не піддається однозначному тлумаченню в межах загальної доктрини конституціоналізму. На думку М. Розенфельда, вона не є сталою чи застиглою категорією – навпаки, її зміст постійно трансформується під впливом історичних, політичних та культурних чинників, втілюючись не лише в тексті основного закону, але й у практиці його тлумачення та реалізації. Особливої актуальності набуває проблема взаємодії національної конституційної ідентичності з наднаціональними правовими системами, що зумовлена викликами нормативного плюралізму та глобалізаційних процесів. Як підкреслює М. Розенфельд, саме порівняльний підхід дає змогу виявити механізми, через які держави формують і захищають свою конституційну самобутність, адаптуючи її до нових правових і політичних контекстів [5, с. 11].

Історично значущими є підходи, сформувані в межах західної правової традиції. Зокрема, у порівняльному правознавстві правосуб'єктність у публічному праві розглядається як явище, тісно пов'язане із здатністю діяти в інтересах суспільства, забезпечуючи виконання завдань та функцій легітимного державного управління.

У статті Р. Гіршля та А. Гадсона «A Fair Process Matters: The Relationship between Public Participation and Constitutional Legitimacy» аргументовано доводиться, що визначальним чинником легітимності конституції є не стільки фактична участь громадян, скільки сприйняття процесу її ухвалення як справедливого. Автори підкреслюють, що прозорість і процедурна доброчесність здатні істотно посилити громадську підтримку, навіть за умов обмеженого залучення населення. Такий висновок актуалізує концепцію «конституційної особис-

тості», відповідно до якої індивід у правовій державі є не лише носієм суб'єктивних прав, а й активним суб'єктом політико-правового формування. Участь у демократичному процесі, зокрема через легітимацію справедливих процедур, розглядається як форма відповідальності за підтримання конституційного порядку. У цьому контексті публічне право постає як ключова площина реалізації громадянської ідентичності у межах конституційного ладу [6, с. 2076-2079].

У німецькій правовій доктрині, наприклад, важливе значення має концепція Grundrechtsträger – носія основних прав. Як зазначає Е. Еберле, німецьке конституційне право розглядає суб'єкта не тільки як формального адресата норм, а й як особу, що має гідність (Menschenwürde), автономію та спроможність захищати себе від втручання держави [7, с. 967-979].

У Франції підхід до суб'єкта конституційного права тісно пов'язаний із публічним правом як особливою галуззю, в якій особа виступає передусім як адресат загальнообов'язкових норм державної влади. Як підкреслює М. Тропер, французька конституційна традиція виходить із пріоритету публічного інтересу над індивідуальними правами, що виявляється в обґрунтуванні конституційності законів через їх відповідність загальному правопорядку [8, с. 2-4].

В Італії, відповідно до підходу С. Кассе-зе, суб'єкт конституційного права розглядається не лише як носій прав і обов'язків, а як елемент публічного порядку, що бере участь у формуванні і реалізації публічної влади. Особливу увагу приділено взаємодії між індивідом та державними інституціями, де суб'єктність передбачає не лише підпорядкування, але й участь у виробленні політики, контролі за публічною адміністрацією та судовому захисті своїх прав [9, с. 441].

Втім варто відзначити, що в умовах формування багатополярного світу, не можна залишатись у полоні євроцентризму чи західного ізоляціонізму, а слід звертати увагу на увесь спектр національного конституціоналізму, у тому числі азійського, африканського й латиноамериканського, кожен із яких має власну специфіку, в тому числі й у частині конституційної правосуб'єктності. Яскравим прикладом такого роду може слугувати правова система Індії, котра поряд зі звичним для європейської юриспруденції поділом суб'єктів права на фізичних та юридичних осіб вирізняє таку категорію, як «неживі суб'єкти права» (англ. non-human legal persons), до яких нале-

жать, зокрема, храми та ідоли [10, с. 357]. Взагалі, індійська правова система, яка значною мірою базується на загальному праві та практиці корінних народів, приховує багато таємниць і відкриває численні можливості для аналізу того, як визначається та надається правосуб'єктність, а також що відбувається після цього.

Втім на основі порівняльного аналізу вбачається, що загальним для більшості правових систем є визнання суб'єкта конституційного права як носія прав та активного учасника публічного порядку. Водночас національні моделі різняться щодо визнання пріоритетності публічного чи приватного інтересу, складу суб'єктів та концептуального обґрунтування їхнього статусу. Враховуючи це, вбачається доцільним переглянути традиційне вузьке трактування суб'єкта конституційного права в українській науці як переважно пасивного носія прав, на користь його розуміння як активного формувальника конституційного правопорядку. З огляду на це слід розширити категорію суб'єктів, включивши до неї не лише класичні органи влади, а й інші інституції, що впливають на публічну політику. Доцільно також поглибити розмежування правоздатності та дієздатності з урахуванням європейського досвіду, а саму правосуб'єктність осмислювати через призму функціонального та соціального підходів.

На нашу думку, правосуб'єктність у конституційному праві повинна розглядатися не як статична юридична категорія, а як динамічна модель участі в публічному житті, що змінюється відповідно до соціального контексту, міжнародних зобов'язань держави та трансформацій самої державності. Це дає підстави для формулювання більш гнучкої, функціональної концепції правосуб'єктності, яка відповідатиме сучасним викликам розвитку конституційної демократії в Україні.

Вважаємо, що ці міркування підводять до необхідності більш чіткого формулювання поняття самого суб'єкта конституційного права як ключового елемента системи правового регулювання у демократичній державі. Адже розкриття категорії правосуб'єктності вимагає точного розуміння того, хто саме є її носієм, за яких умов і в якій формі здійснюється ця правова властивість. У цьому сенсі суб'єкт конституційного права – це не абстрактна юридична фігура, а реальний носій публічно-правової активності, що впливає на конституційне буття держави.

Суб'єкт конституційного права визначається як особа (фізична чи юридична), орган,

інституція або спільнота, які наділені здатністю виступати в ролі учасника конституційно-правових відносин, реалізовувати права, передбачені Конституцією, та виконувати визначені нею обов'язки. Він має нормативно закріплений правовий статус, що дозволяє брати участь у публічно-владній сфері, включаючи як державотворчу діяльність, так і реалізацію основоположних прав людини і громадянина. Зазначене визначення передбачає дві ключові ознаки: правову здатність бути адресатом та учасником конституційно-правових норм і реальну спроможність здійснювати юридично значущі дії в межах конституційного регулювання.

Наукова доктрина подає різні тлумачення цієї категорії. Наприклад, В. Шаповал вказує, що суб'єкти конституційного права – це учасники суспільних відносин, які мають визначену правову природу, юридично закріплені повноваження та функціональне призначення у системі публічної влади [11, с. 22]. О. Олькіна підкреслює, що суб'єктність у конституційному праві зумовлюється не тільки володінням правоздатністю, а й фактичною включеністю до механізму реалізації конституційних функцій [12, с. 120]. На думку В. Січевлюка, правосуб'єктність слід розглядати не як технічну юридичну ознаку чи похідну від участі в правовідносинах, а як самостійну правову категорію, що відображає особливий спосіб буття особи у праві. Вона поєднує не лише формальні (правоздатність, дієздатність) ознаки, а й ширший ціннісний, соціокультурний і філософський зміст. Такий підхід дозволяє бачити в правосуб'єктності не лише інструмент участі в правовідносинах, а й форму існування особи в межах правового порядку, що ґрунтується на визнанні її гідності, автономії та відповідальності [1, с. 26].

Підсумовуючи наведені підходи, можна стверджувати, що суб'єкт конституційного права – це не лише формальний елемент правовідносин, а й активний учасник публічно-владної взаємодії, здатний впливати на правову реальність шляхом реалізації конституційно визначених повноважень та функцій.

Ознаками суб'єкта конституційного права є, передусім, нормативне визначення, тобто, юридична фіксація статусу суб'єкта у конституції або інших нормативно-правових актах конституційного рівня. Це забезпечує легітимність його правового становища у правовій системі. Наступною є здатність бути учасником публічно-правових відносин, що передбачає включення суб'єкта до політичного, правотворчого чи правозастосовного процесу. Та-

кож визначальним є наявність конституційно визначених повноважень або прав, реалізація яких здійснюється у межах демократичної правової системи. Важливою є і функціональна ознака – спроможність суб'єкта впливати на зміст та динаміку конституційного правопорядку.

На думку В. Погорілка, специфікою суб'єктів конституційного права є їхня безпосередня включеність у процес формування волі держави, що відрізняє їх від суб'єктів інших галузей права. Саме тому до переліку таких суб'єктів входять не лише органи державної влади, а й виборці, політичні партії, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, тобто всі ті, хто має конституційно значущу здатність впливати на державну політику.

Як зазначає О. Щербанюк у своїй монографії «Народний суверенітет і реалізація владоспроможності демократичної держави», важливим аспектом правосуб'єктності є здатність суб'єкта брати участь у формуванні державної волі та впливати на механізми реалізації народного суверенітету [3, с. 57-58]. Така здатність є ключовою для визначення ролі суб'єкта в демократичному процесі та забезпечення легітимності публічної влади.

Тому, формулюючи поняття суб'єкта конституційного права, слід виходити з того, що це – гарантований Конституцією учасник публічно-правових відносин, який має юридично закріплений статус, визначений обсяг прав і обов'язків, функціональну спроможність брати участь у реалізації народного суверенітету та втіленні засад публічної влади. У свою чергу, його ознаки мають не лише формально-юридичний характер, а й глибоке політико-функціональне наповнення, що забезпечує стабільність, легітимність і цілісність конституційного ладу.

Таке розуміння суб'єкта конституційного права передбачає більш глибоке осмислення категорії правосуб'єктності не як зовнішнього статусу, що присвоюється чи констатується, а як властивості, що притаманна суб'єктові за самою його участю в публічно-правовому просторі.

Конституційна правосуб'єктність у такому контексті розглядається як правова якість, що реалізується через здатність бути органічною частиною правопорядку, взаємодіяти з системою норм, установ та інститутів у межах конституційного механізму держави. Її сутність полягає не тільки в здатності набувати права і виконувати обов'язки, а й у глибинному, інституційному зв'язку з державністю,

народовладдям і легітимною владною організацією.

Конституційна правосуб'єктність є важливим елементом політичної та правової системи, що виходить за межі класичного поділу на «правоздатність» та «дієздатність». Вона виступає як засіб реалізації народного суверенітету, участі в державотворчих процесах та забезпечення принципів публічного управління. Таким чином, суб'єкт набуває правосуб'єктності не тільки через юридичне визнання, а й через інтеграцію в правопорядок та систему правових відносин, що мають конституційне значення.

Правосуб'єктність — це не лише здатність мати права, але й вираження людської гідності, свободи та автономії діяти в публічному просторі. Вона поєднує індивідуальну відповідальність та інституційну сталість, стаючи точкою взаємодії між індивідуальними правами та публічним правом. В цьому контексті право стає механізмом організації політичного життя.

Важливою є ідея правового зв'язку між суб'єктом і державою, що має двосторонній характер. Держава визнає правовий статус суб'єкта, а суб'єкт, у свою чергу, бере на себе обов'язок діяти в межах правового поля, дотримуючись принципів і норм, що лежать в основі конституційного ладу. Саме цей взаємозв'язок формує реальну правосуб'єктність, яка є основою для легітимації участі в публічному житті.

Конституційна правосуб'єктність розглядається як онтологічна категорія, що виражає включеність певної людини чи організації в політико-правову систему. Вона відображає системний зв'язок між індивідом, суспільством та державою, виявляючись через активну здатність суб'єкта до участі в політико-правових процесах — виборах, референдумах, законодавчих ініціативах, в обговоренні та/або оскарженні рішень органів публічної влади тощо.

Отже, правосуб'єктність має бути розглянута не лише в юридичному сенсі, але й як індикатор соціального включення, демократичної відповідальності та публічної ефективності. Вона стає не лише пасивною здатністю бути носієм прав, а «життям у праві», що виявляється у взаємодії суб'єкта з політико-правовою системою.

У результаті, конституційна правосуб'єктність є комплексною якістю, яка поєднує юридичне визнання, нормативну визначеність, соціальну функціональність та політичну активність суб'єкта. Вона виступає не прос-

то як формальний наслідок нормотворчості, а як основа для взаємозв'язку між індивідом, правопорядком, інституціями громадянського суспільства та демократичною державою. Її осмислення як властивості дозволяє глибше зрозуміти природу публічної влади та визначити концепцію відповідального учасника конституційного процесу, який не тільки реалізує права, але й сприяє підтримці цілісності правової системи у контексті соціальних трансформацій. Іншими словами, визнання за певним суб'єктом конституційної правосуб'єктності означає його визнання повноцінним учасником політико-правового спілкування, суб'єктом політичної системи, носієм певних інтересів, прав та обов'язків у політико-правовій сфері, здатним реалізовувати їх як самотійно, так і спільно з іншими суб'єктами, як безпосередньо, так і через певні суспільні інституції.

Оскільки конституційна правосуб'єктність є галузевим різновидом правосуб'єктності, то її сутність зумовлена предметом конституційного права як галузі права, а відтак має фундаментальний (основоположний) політико-правовий характер. Вона є необхідною передумовою і фундаментом всіх інших галузевих видів правосуб'єктності, а відтак закріплюється на найвищому рівні — рівні Основного Закону та розкривається (деталізується) в чинному законодавстві.

Визнання державного суверенітету й неприпустимості втручання у внутрішні справи держави з боку зовнішніх суб'єктів закономірно зумовлює той факт, що іноземні суб'єкти можуть мати виключно обмежений конституційно-правовий статус. Вони не можуть впливати на вироблення й реалізацію державної політики, а вимушені обмежити свою правову активність участю в соціально-економічному та культурному житті. Виняток може бути передбачений тільки для тих іноземців, котрі постійно проживають на території відповідної територіальної громади, для участі в місцевому самоврядуванні, а також для участі в політичному житті наднаціонального утворення (наприкладі ЄС).

Осмислення конституційної правосуб'єктності як правової властивості, що забезпечує зв'язок суб'єкта з національним чи наднаціональним публічно-правовим порядком, потребує глибшого розкриття її внутрішньої структури.

У юридичній науці правосуб'єктність традиційно складається з двох основних елементів — правоздатності та дієздатності. Деякі автори стверджують, що в контексті публічно-

го права, зокрема конституційного, ця структура є неповною без урахування деліктоздатності – здатності суб'єкта нести юридичну відповідальність за порушення конституційних норм. Втім, якщо виходити з уявлення про юридичну відповідальність як обов'язок зазнати негативних наслідків за вчинення протиправної поведінки у межах охоронного правовідношення, то деліктоздатність може розглядатись як елемент дієздатності.

Конституційна правоздатність – це потенційна юридична можливість бути носієм прав і обов'язків, прямо або опосередковано визначених нормами Конституції України. Вона є первинною і загальною властивістю, що виникає незалежно від факту реалізації конкретних повноважень. Для фізичних осіб правоздатність виникає з моменту народження, а для органів державної влади – з моменту їх створення та визнання в системі публічного управління. Цей елемент правосуб'єктності закріплює приналежність до правопорядку і гарантує легітимність участі у публічно-правових процесах.

Конституційна дієздатність – це фактична здатність реалізовувати передбачені Конституцією права та виконувати юридичні обов'язки. Вона вимагає не лише формальної належності до суб'єктів публічного права, а й певного рівня зрілості, компетенції та функціональної спроможності до участі в державно-владних процесах. На відміну від приватного права, де дієздатність визначається переважно за віковим критерієм, у конституційному праві вона часто пов'язується з політико-правовим статусом – громадянством, мандатом, членством у колегіальному органі тощо. Саме дієздатність дозволяє суб'єктові переходити від пасивного носія прав до активного учасника публічного життя.

Втім, для повноти правового статусу недостатньо лише здатності мати і реалізовувати права. Публічна влада передбачає не тільки активність, а й відповідальність. Тому важливим елементом конституційної дієздатності виступає деліктоздатність – спроможність нести юридичну відповідальність за дії чи бездіяльність, що суперечать конституційно-правовим нормам. Цей елемент суттєво відрізняється від приватноправового розуміння відповідальності, оскільки має публічно-правову природу, пов'язану з охороною конституційного ладу, захистом прав і свобод, принципу народного суверенітету тощо.

Деліктоздатність проявляється у здатності суб'єкта бути адресатом таких санкцій як імпічмент (для Президента України), достро-

кове припинення повноважень (для народних депутатів, суддів, органів місцевого самоврядування), втрата права обіймати публічні посади (наприклад, за рішенням суду у справах про корупційні правопорушення), а також конституційно-правову відповідальність у формі дисциплінарних проваджень або публічного осуду. Деліктоздатність є органічною частиною конституційної правосуб'єктності, оскільки саме вона забезпечує юридичну зворотність влади, тобто можливість контролю за її здійсненням і застосуванням санкцій у разі зловживання.

Особливість деліктоздатності полягає також у тому, що вона відображає публічну природу правопорядку, де влада не є самоодстатньою, а підпорядковується принципам верховенства права, прозорості та підзвітності. Так, здатність органу публічної влади чи посадової особи відповідати за порушення конституції засвідчує не лише ефективність політико-правової системи, а й глибину демократичної культури, де кожен суб'єкт є не лише користувачем, а й носієм обов'язку перед державою і суспільством.

Таким чином, структура конституційної правосуб'єктності є двоєдиною. Правоздатність фіксує включеність до політико-правової системи, тоді як дієздатність забезпечує реалізацію прав та обов'язків, функцій і компетенції, у тому числі гарантує здатність відповідати за порушення конституційно-правових норм. Обидва елементи формують цілісний, системний механізм взаємозв'язку суб'єкта з конституційним правопорядком, у межах якого відбувається не лише реалізація влади та основоположних прав і свобод людини і громадянина, але й забезпечення балансу між свободою та відповідальністю в конституційній демократії.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що поняття суб'єкта конституційного права є складним і багатовимірним феноменом, який не зводиться до формального закріплення прав і обов'язків, а поєднує змістовий, нормативний та функціональний виміри. Суб'єкт конституційного права – це гарантований конституцією учасник публічно-правових відносин, наділений нормативно визначеним правовим статусом, здатний до участі у формуванні, реалізації та захисті конституційного правопорядку.

У межах цієї категорії розкривається не лише правовий статус осіб або інституцій, а й характер їхньої включеності в політичну систему, інституційну взаємодію та реалізацію принципів публічної влади. Ознаками суб'єкта

конституційного права, які мають прикладне значення для правової доктрини та практики, є нормативне визнання, здатність до участі у публічно-правових відносинах, наявність визначених конституцією повноважень та функціональна роль у стабілізації конституційного ладу.

У статті запропоновано розуміння конституційної правосуб'єктності як властивості суб'єкта права, а не лише його формального статусу, що відкриває можливості для переосмислення меж позитивістського підходу та інтерпретації суб'єктності як правової якості, що забезпечує зв'язок суб'єкта з системою норм, інститутів та принципів конституційного права. Такий підхід є особливо важливим в умовах демократичної трансформації держави, коли саме якісна суб'єктність – свідомо, відповідальна, інституційно закріплена – може розглядатися як чинник легітимності та ефективності публічного управління.

Отже, варто відзначити як один із результатів дослідження виділення двоєдиної структури конституційної правосуб'єктності, яка охоплює правоздатність і дієздатність. Така модель дозволяє не лише описати наявність суб'єкта у правовій системі, а й дає змогу розглядати його як активного та відповідального учасника публічного життя.

Особливої уваги заслуговує деліктоздатність як елемент дієздатності, що являє собою здатність суб'єкта нести публічно-правову відповідальність за порушення конституційних норм і що може бути важливою складовою

демократичних механізмів правової відповідальності та підзвітності влади.

На підставі проведеного аналізу може бути запропоноване для подальшого обговорення в доктрині таке визначення: суб'єкт конституційного права – це визначений конституцією учасник конституційно-правових відносин, наділений правоздатністю та дієздатністю, який функціонально включений у механізм формування, реалізації та охорони конституційного правопорядку. Водночас аналіз зарубіжного досвіду, зокрема правових систем Німеччини, США, Франції, вказує на потенційні підстави для переосмислення конституційної правосуб'єктності не лише як національно-правової конструкції, а як універсального інструменту забезпечення людської гідності, участі в управлінні та правової інтеграції.

З урахуванням цього пропонується розширити національну концепцію суб'єкта конституційного права, включаючи елементи соціальної легітимації, етичної відповідальності та комунікативної здатності діяти в умовах сучасного правового плюралізму.

Таким чином, подальший розвиток доктрини конституційної правосуб'єктності доцільно здійснювати на основі комплексного, міждисциплінарного підходу, що поєднує правову теорію, філософію права, соціологію та компаративістику. Такий підхід дозволить сформулювати не лише внутрішньо узгоджену юридичну конструкцію, а й реальний інструмент ефективного функціонування суб'єктів у демократичній правовій державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Січевлюк В. А. Еволюція категорії «правова суб'єктність» (теоретико-прикладні засади) : монографія. Київ: Юридична думка, 2020. 462 с.
2. Федоренко В. Л. Суб'єкти конституційно-правових відносин: поняття, види, питання конституційної правосуб'єктності. *Право України*. 2014. № 5. С. 83–91.
3. Щербанюк О. В. Народний суверенітет і реалізація владоспроможності демократичної держави: монографія. Кн. 2. Київ: Логос, 2013. 306 с.
4. Савчин М. В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія. Ужгород: РІК-У, 2018. 440 с.
5. Rosenfeld M. Constitutional Identity. *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law* / eds. M. Rosenfeld, A. Sajó.: online edn, Oxford Academic, 21 Nov 2012. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199578610.013.0037> (accessed: 08.04.2025).
6. Hirschl R., Hudson A. A fair process matters: The relationship between public participation and constitutional legitimacy. *Law & Social Inquiry*. 2024. Vol. 49. № 4. P. 2074–2101. DOI: <https://doi.org/10.1017/lsi.2023.82> (accessed: 04.04.2025).
7. Eberle E. J. Human Dignity, Privacy, and Personality in German and American Constitutional Law. *Utah Law Review*. 1997. Vol. 1997. P. 963–1056. URL: https://docs.rwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1067&context=law_fac_fs (accessed: 06.04.2025).
8. Troper M. Sovereignty. *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law* / eds. M. Rosenfeld, A. Sajó. : online edn, Oxford Academic, 21 Nov. 2012. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199578610.013.0019> (accessed: 08.04.2025).
9. Cassese S. Il diritto amministrativo: storia e prospettive. Milano: Giuffrè Editore, 2010. P. 584.
10. Tanwar T. The concept of legal personalities. *Indian Journal of Integrated Research in Law*. 2024. Volume IV. Issue III. P. 356–364.

11. Шаповал В. М. Суб'єкти конституційного права України: постановка проблем теоретичного визначення. *Право України*. 2000. № 8. С. 21–24.
12. Олькіна О. В. Юридичні особи як суб'єкти конституційних правовідносин. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Право*. 2012. Вип. 12. С. 120–123.
13. Січевлюк В. Категорія "правова суб'єктність": усталені підходи до сприйняття і розуміння та потреба у їх перегляді. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2018. № 3. С. 22–28.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2025

Стаття рекомендована до друку 12.05.2025

V.V. MOMOT

PhD student, Faculty of Law

E-mail: momot@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-5296-2513>

V.N. Karazin Kharkiv National University
Kharkiv, 61022, Svobody square, 4

CONSTITUTIONAL LEGAL PERSONALITY: MODERN UNDERSTANDING AND THEORETICAL PRINCIPLES

ANNOTATION. *Introduction.* The issue of legal personality in constitutional law is an important part of modern legal theory and practice, especially in the context of democratic transformations. Defining the role of the actor of constitutional law and its interaction with other participants in the legal system is crucial for ensuring the stability of the legal order and the effectiveness of public administration. However, despite numerous studies, the deeper nature of legal personality and its place in public law still requires further consideration.

Summary of the main results of the study. This article provides a theoretical and legal analysis of the concept of legal personality in constitutional law. The nature of legal personality is examined as an institutional phenomenon that reflects the role of an individual or institution in public legal relations based on constitutional norms. The author emphasizes two key characteristics of legal personality: legal capacity and dispositive legal capacity, revealing their functional significance in the organization and exercise of public power. Special attention is given to the author's definition of the actor of constitutional law as an active participant in public political and legal relations, endowed with legal capacity and dispositive legal capacity. The significance of legal personality as an integral part of the democratic process, capable of ensuring the legitimacy of public power, is highlighted.

Conclusion. It is emphasized that the concept of legal personality should be expanded by incorporating elements of ethical responsibility and social legitimacy. The necessity for further development of this category based on an interdisciplinary approach that combines legal theory, sociology, philosophy of law, and comparative law is outlined. This will allow for the creation of a coherent and effective model of legal personality that meets the requirements of a modern democratic legal state.

KEY WORDS: *actor of constitutional law, legal personality, legal capacity, dispositive legal capacity, constitutional order, public authority.*

REFERENCES

1. Sichevliuk V. A. (2020). *Evolutsiia katehorii "pravova subiektnist" (teoretyko-prykladni zasady)* : monohrafiia. Kyiv: Yurydychna dumka. 462 p. [In Ukrainian].
2. Fedorenko V. (2014). Subiekty konstitutsiino-pravovykh vidnosyn: poniattia, vydy, pytannia konstitutsiinoi pravosubiektnosti. *Pravo Ukrainy*. № 5. P. 83–91. [In Ukrainian].
3. Shcherbaniuk O. V. (2013). *Narodnyi suverenitet i realizatsiia vladospromozhnosti demokratychnoi derzhavy*: monohrafiia. Kn. 2. Kyiv: Lohos, 306 p. [In Ukrainian].
4. Savchyn M. V. (2018). *Suchasni tendentsii konstitutsionalizmu u konteksti hlobalizatsii ta pravovoho pluralizmu*: monohrafiia. Uzhhorod: RIK-U. 440 p. [In Ukrainian].
5. Rosenfeld M. (2012). Constitutional Identity. In: Rosenfeld M., Sajó A. (eds.). *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford Academic, online edn, 21 Nov. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199578610.013.0037> (accessed: 08.04.2025).
6. Hirschl R., Hudson A. (2024). A fair process matters: The relationship between public participation and constitutional legitimacy. *Law & Social Inquiry*. Vol. 49, № 4. P. 2074–2101. DOI: <https://doi.org/10.1017/lsi.2023.82> (accessed: 04.04.2025).
7. Eberle E. J. (1997). Human Dignity, Privacy, and Personality in German and American Constitutional Law. *Utah Law Review*. P. 963–1056. URL: https://docs.rwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1067&context=law_fac_fs (accessed: 06.04.2025).
8. Troper M. (2012). Sovereignty. In: Rosenfeld M., Sajó A. (eds.). *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford Academic, online edn, 21 Nov. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199578610.013.0019> (accessed: 08.04.2025).
9. Cassese S. (2010). *Il diritto amministrativo: storia e prospettive*. Milano: Giuffrè Editore. 584 p.

10. Tanwar T. (2024). The concept of legal personalities. *Indian Journal of Integrated Research in Law*. Volume IV. Issue III. P. 356-364.
11. Shapoval V. (2000). Subiekty konstitutsiinoho prava Ukrainy: postanovka problem teoretychnoho vyznachennia. *Pravo Ukrainy*. № 8. S. 21–24 [In Ukrainian].
12. Olkina O. V. (2012). Yurydychni osoby yak subiekty konstitutsiinykh pravovidnosyn. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya: Pravo*. Vol. 12. P. 120–123. [In Ukrainian].
13. Sichevliuk V. (2018). Katehoriia "pravova subiektnist": ustaleni pidkhody do spryiniattia i rozuminnia ta potreba u yikh perehliadi. *Biuleten Ministerstva yustytzii Ukrainy*. № 3. P. 22–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2018_3_13 (accessed: 01.04.2025). [In Ukrainian].

The article was received by the editors 01.04.2025

The article is recommended for printing 12.05.2025